

Müze Saraylar İçin Önleyici / Pasif Koruma

Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu

Öz

Saraylar, her milletin kendi geçmiş kültür ve medeniyetinin sembolleri olarak tarihten günümüze ulaşabilen nadide kültürel miras eserleridir. Günümüze ulaşabilen bu yapılardan Osmanlı Sarayları, saray kompleksleri içinde yer alan saray yapısı, müstemilat ve bahçeleri ile döneminin mimari ve estetik anlayışını yansıtmaktadır. Bu nedenle öncelikle ve ciddiyle korunması gereken kültür mirasımızdır. Boğaz içinde ve kentsel alanlarda inşa edilmiş bu sarayların bazı yapıları günümüze kadar ulaşabilmiş, yangın ve deprem gibi afetler ve kamulaştırma çalışmaları nedeniyle bina ve müstemilatların bir kısmı da günümüze ulaşamamıştır. Bu haliyle saray kompleksinin ve koleksiyonlarının özgünlüğü ve bütünlüğü de bozulmuştur. Ulusal ve uluslararası koruma ilkeleri çerçevesinde bu yapıların ışık, sıcaklık, bağıl nem, toz, titreşim, hava kirliliği, mikrobiyolojik aktivite, güvenlik kontrolleri gibi koruma yöntemlerinin önleyici koruma kapsamında uygulanması gereklidir. Önleyici koruma ile hasar meydana gelmeden korumanın sağlanması, tarihi mirasın gelecek nesillere ulaşmasında ve kültürel belleğin oluşmasına önemli katkılar sunmaktadır. Müze saraylar için asıl amaç, bünyesindeki eserlerin uzun süre, sağlıklı ve güvenli olarak korunmalarıdır. Bu nedenle müze koruma stratejileri; kısa değil, uzun süreli koruma amacına hizmet etmelidir. Avrupa'daki müze sarayların iç ve dış mekânlarında önleyici koruma koşullarının sağlanmasına yönelik pek çok proje ve bilimsel etkinlikler yürütülmektedir. Bu projeler ile müze saray yapılarına uygun olmayan risk faktörlerinin elimine edilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde platformlar kurulmaktadır. Bunun yanında korumaya yönelik periyodik eğitimler de müze saray koleksiyonları ilgililerine verilmelidir. Meydana geldiğinde ciddi olumsuz sonuçlar bırakacak yangın gibi yıkıcı afetler, insan hata ve kusurları nedeniyle ya da doğal nedenlerden meydana gelebilmektedir. Bu yıkıcı etkiler meydana gelmeden önce yapılacak risk değerlendirmesi ve acil durum planlama çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Pek çok paydaş kurumun birlikte çalışacağı bir acil durum planının ivedilikle hazırlanarak acil durum prosedürlerinin geliştirilmesi gerekir. Yapılan çalışma ile müze saraylarda uygulanabilecek her türlü riske yönelik risk yönetiminin profesyonelce ve ayrıntılıyla yürütülebilmesi amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle bir risk tanımlama ekibinin oluşturulması ve tüm risklerin bu ekip tarafından dokümanite edilmesi, bu öngörülen risklerin önceki ve mevcut tahribat ve bozulma sebeplerine göre ortak platformlar kurularak tartışılmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle çalışmanın kapsamını müze saraylardaki yöneticiler, koruma profesyonelleri (restoratör ve konservatörler), iş güvenliği profesyonelleri ve bilgi profesyonelleri oluşturmaktadır. Tüm risk parametrelerinin gözden geçirilerek en yetkin ve güncel risk yönetim tekniklerinin belirlenmesi bütçe, iş gücü ve zaman kayıplarını da önleyecektir. Tüm risklere karşı müze sarayların direncini artırmaya yönelik etkili bir risk yönetim ve acil durum yönetim stratejisine karar verilerek bu doğrultuda hızlı karar alma mekanizmalarının kurulmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler

Müze Saraylar • Önleyici koruma • Kültürel miras

Preventive Conservation for Palace Museums

Abstract

Palaces are cultural heritage sites that have survived from the past to the present day as symbols of a nation's individual culture and civilization. The Ottoman Palaces which can be currently accessed reflect the architectural and aesthetic

* **Sorumlu Yazar:** Alpaslan Hamdi Kuzucuoğlu (Doç. Dr.), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: alpkuucuoglu@gmail.com

Atf: KUZUCUOĞLU, Alpaslan Hamdi, "Müze Saraylar İçin Önleyici / Pasif Koruma", *Art-Sanat*, 11(Ocak 2019), s. 241-253. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2019.11.0011>

conception as well as the palace structure, annexation and gardens of the palace complexes of the period. For this reason, they should be protected as a priority as examples of unique cultural heritage. Some sections of these palaces built on the Bosphorus and in urban areas have survived to the present day, while some of the buildings and outbuildings could not be accessed due to damage from fires and earthquakes or expropriation works. As a result, the originality and integrity of the palace complex and its collections have also been distorted. Protection methods such as light, temperature, relative humidity, dust, vibration, air pollution, microbiological activity, and safety controls should be applied in the scope of preventive protection within the framework of national and international conservation principles. Preventive protection is an important contribution to the achievements in safeguarding historical heritage sites, to extend their life into future generations and the formation of cultural memory. The main purpose of museum palaces is to protect the collections stored within not only for a long time, but also safely. Therefore, museum protection strategies should aim for long-term protection. Many projects and scientific activities are being carried out in order to provide preventive protection conditions in indoor and outdoor sections of museum palaces in Europe. With these projects, national and international platforms are being established to eliminate risk factors that are detrimental to museum palace structures. In addition, periodic training on preservation methods should be given to directors and staff of museum palace collections. Destructive disasters such as fire, which can cause serious negative consequences, may occur naturally or may be attributable to human error and flaws. Risk assessment and emergency planning studies therefore have great importance faced with these destructive effects. Emergency procedures and plans should be developed by many stakeholder institutions as a matter of urgency. The aim of this work is to ensure the creation of a professional and detailed "risk management application" for potential risks in museum palaces. The establishment of a risk identification team and the documentation of all risks by this team would ensure that these risks are discussed and set up on the basis of prior or existing damage and deterioration. The scope of the work extends to museum managers, conservation professionals (restorers and conservators), occupational health and safety professionals and information professionals. The determination of the most appropriate and up-to-date risk management techniques by monitoring all the risk parameters will also prevent budget, labor and time losses. These efforts should be made to establish fast decision making mechanisms for effective risk management and emergency management strategies to increase the fortification of museum palaces against all risks.

Keywords

Palace Museums • Preventive conservation • Cultural heritage

1. Giriş

Osmanlı sarayları hem inşa edildikleri dnemin mimari özelliklerini, bina yapımı malzeme ve teknolojisini aktarmakla birlikte barındırdıkları eşsiz koleksiyonlarla da bir köprü vazifesi görmektedir. Bu sarayların etrafındaki heykeller, köşk, eşme, havuz ve müştemilat gibi örnekler de dönemin estetik ve sanat anlayışını yansıtılmaktadır. Ayrıca saray kompleksi içerisinde bulunan set bahçeleri ya da bahçeler günümüzde de ihtişamını sürdürmektedir. Bu saraylar hali hazırda müze saray olarak hizmet vermektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra 3 Mart 1924 tarihinde çıkartılan 431 sayılı yasa ile saraylar ve her türlü emlki ile mefruşatı bu yasanın 8, 9, 10. maddeleri ile millete devredilmiştir. 18 Ocak 1925 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları, aynı yıl içinde Yıldız şale, Aynalıkavak Kasrı, Küçüksu Kasrı, 1930'da Yalova Atatürk Köşkü, Milli Saraylar adı altında korunmak üzere oluşturulan Mill Saraylar Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. 1925'ten, 1933'e kadar TBMM adına Maliye Bakanlığı denetiminde kalan Milli Saraylar 1933 Bütçe Kanunu ile TBMM Başkanlığı'na bağlanmıştır. 1964 yılına kadar koruma amacıyla kapalı tutulan saraylardan Dolmabahçe ve Beylerbeyi Sarayları, TBMM Başkanlık Divanı'nın 10 Temmuz 1964 tarihli toplantısıyla ziyarete açılmıştır. 1984 yılına kadar açılıp kapanma suretiyle kesintili bir süreç yaşayan saraylar 1984 yılından itibaren kesintisiz olarak müze-saray olarak faaliyetlerini srdrmektedir¹.

Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı hakkında Cumhurbaşbaşkanlığı 12 Numaralı Kararnamesi ile Milli Sarayların (saray, müze, köşk, kasır ve fabrikalar ile bunlara bağlı taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları) yönetimi ve tanıtımı için Cumhurbaşbaşkanlığına bağlı olarak genel bütçeye tabi Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Bu şekliyle Milli Saraylar, Cumhurbaşbaşkanlığı uhdesine girmiştir.

Saraylar sadece Osmanlı sultanlarının ikametghi değil, aynı zamanda devletin idari işlerinin yürütüldüğü merkezlerdi. Bu eşsiz kültürel mirası gelecek nesillere aktarılması için özenle korunmasına yönelik aktif ve pasif önlemlerin alınmasını gerektirir. Her malzeme imal edilmesinden itibaren kısa, orta ve uzun vadede evre ve koruma koşullarına bağlı olarak bozulma sürecine girer. Aktif ve pasif yöntemlerle koruma, yapı malzemesi ve koleksiyonlar için zamana karşı koruyucu bir rol oynar. Teknolojik ekipmanların da önleyici korumada önemli bir payı bulunmaktadır.

Müze sarayların evre koşullarından, bina ve içeriğindeki yapısal ve yapısal olmayan malzemeden, koleksiyonların tedbir alınmadan sergilenmeleri nedeniyle riskler bulunmaktadır. Bu nedenle;

1 Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşbaşkanlığı 12 Numaralı Kararnamesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180716-2.pdf> Erişim Tarihi: 09.09.2018.

- Müze saray çevresi
- Yapı ve malzemeler
- Koleksiyon üzerindeki risklerin ayrı ayrı belirlenip, risk seviyelerine göre kısa, orta ve uzun vadede alınacak tedbirlerin de tespit edilmesi gereklidir. Bu risklerin meydana getirebileceği hasar da önceden öngörülmalıdır. Mevcut ve olası riskler dokümanite edilip, belgelendirilmelidir. Müze saraylardaki ve koleksiyonlardaki riskleri belirlemek için hareketli ve sabit sensörlerden faydalanılır. Gelişen teknoloji ve seri üretim sayesinde hareketli sensör fiyatlarında gittikçe bir düşüş yaşanmaktadır. Bu sensörlerle iç ortamda etkili olan risklerden ışık, sıcaklık, bağıl nem, hava kirleticileri gibi parametreler kolaylıkla ölçümlenebilmektedir.

Önleyici korumanın amacı koleksiyonlarda ve saray yapısını oluşturan malzeme-deki bozulmayı azaltmaktır ve müze koleksiyonlarının bütünlüğünü uygun bir şekilde sürdürmektir. Bu şekilde şimdi ve gelecekte toplumun bilgiye erişimine katkı sağlar. Koleksiyonların korunmasındaki amaç koleksiyonlara insanların erişiminin artmasını sağlamaktır. Herkesin farkındalığını ve katılımını gerektirir. Önleyici koruma, çok disiplinli bir koruma yaklaşımıyla ancak bir takım çalışmasıyla yapılabilir.

Müzedeki sorumluluk, bir kişiden bir gruba kadar değişen yelpazede bulunabilir. Koruyucu önlem için yapılan takım çalışmasında, koleksiyonun korunmasına olumlu etki sağlayan personeli bir araya gelir. Takım çalışması:

- Konuyla ilgili mevcut bilgi ve becerilerin birleştirilerek, sorunlara daha iyi odaklanılmasını,
- Planlamanın işi yapacak insanlar tarafından yapılmasına olanak sağlar.
- Fonların ve personelin en etkin kullanımını sağlayarak, ek maliyetleri azaltır².

Müze sarayların bünyesinde inorganik koleksiyonlar kadar perde, halı gibi tekstil ürünleri, kâğıt, deri, ahşap gibi organik koleksiyonlar da yer alır. Bu eşsiz eserler olumsuz iç ortam koşullarından etkilenecek bozulma sürecine girerler. Bununla beraber alınacak güvenlik ve acil durum risk önlemleri de bulunmaktadır. Çalışmada müze saraylarda oluşabilecek riskler ile bu risklere yönelik alınacak tedbirler konusunda vurgu yapılmıştır.

2. Amaç

Müzeler, bir bilgi merkezi olup insanlara doğru bilgiyi nesilden nesile ulaştırma misyonları bulunmaktadır. Çalışma konusu olan ve aynı misyonu üstlenen müze sarayların genel risklerine vurgu yapılmış, bu risklerin önlenmesi için geliştirilen bazı tedbirler açıklanmıştır. Koleksiyonların iç ve dış konfor koşulları, acil bir du-

2 Neal Putt, Sarah Slade, **Teamwork for Preventive Conservation**, ICCROM, Roma 2004, s.1.

rum/afet, hırsızlık, yanlış depolama/taşıma vb. etkilerden olumsuz etkilenip hasarlanmasının önlenmesi amacıyla proaktif olarak risk analiz ve acil durum planlama çalışmalarının yapılması ve bu konuda müze saray personellerinin farkındalığının artırılması amaçlanmıştır.

3. Kapsam

Bu çalışmanın kapsamını müze saraylardaki yöneticiler, koruma profesyonelleri (restoratör ve konservatörler), iş güvenliği profesyonelleri ve bilgi profesyonelleri oluşturmaktadır. Olası risklerin belirlenmesi suretiyle konunun öneminin vurgulanması hedeflenmiştir.

4. Yöntem

Müze-saray yapılarındaki olası riskler ve alınan tedbirler açısından, ölkemiz ve yurtdışındaki müze-saraylar incelenmiştir. Çalışmada, müze-saraylara yönelik genel sorun ve önlleyici koruma uygulamalarını tespit etme yöntem olarak belirlenmiştir.

5. Önlleyici Koruma

Müze saraylar fiziksel, kimyasal ve biyolojik kaynaklı riskler nedeniyle zaman içinde tahribata uğrayarak bozulmaktadır. Doğal ve insan kaynaklı riskler ise tahrip gücü en yüksek olan risklerdir. Doğal afetler; deprem, sel, fırtına, orman yangını gibi yıkıcı etkisi büyük acil durumlardır. İnsandan kaynaklı riskler ise sabotaj, vandalizm, hırsızlık, insan hata, kusur ve ihmallerinden (periyodik kontrollerin yapılması, önlemlerin alınmaması, hatalı taşıma, hatalı depolama, hatalı temizlik, temizlik yapmama vb) kaynaklıdır. Herhangi bir hasar gelmeden önce alınacak önlemler için önlleyici koruma pasif, endirekt koruma olarak da adlandırılmaktadır.

Pasif koruma, müze objelerindeki hasarın en aza indirilmesi ve hasarın önlenmesi için müdahale gerektirmeyen (objeye direkt olarak müdahalenin yapılmadığı, ancak yapısal olmayan risklere karşı önlemlerin alınması, ortamın objeye uygun iklim koşullarına göre tasarlanması, periyodik kontroller, personelin eğitimi vb.) eylemleri kapsar. Buradaki amaç hasarlanmaya neden olan faktörlerin minimize edilmesidir.

Önlleyici koruma önlemleri arasında;

- Çevresel etkenlerin (ışık, bağıl nem, sıcaklık, hava kirliliği vb.) etki derecelerinin izlenmesi ve kayıt edilmesi,
- Objelerin durumlarının incelenmesi/denetlenmesi ve kayıt edilmesi,
- Çevresel etkenlerin kontrol edilmesi,
- Müze koleksiyonlarının bulunduğu tüm alanlarda “Kapsamlı Biyolojik Koruma Yönetimi”nin (KBY) uygulanması,

- Taşıma, depolama, sergileme, temizlik ve bakım, paketleme, nakliye teknikleriyle ilgili düzenli uygulamaların yapılması,
- Acil yönetim planlarına müze koleksiyonlarının da dâhil edilmesi sayılabilir³.

Bu noktada dört unsurun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar:

- Koleksiyon: Objelerin durumu (iç ya da dış risk parametrelerden etkilenme hali)
- Bina: Binanın durumu (iç ya da dış risk parametrelerden etkilenme hali)
- Çevre: Çevredeki risk unsurları (binanın yakın çevresinden gelebilecek riskler: komşu parsellerde çıkabilecek yangın, su taşkını vb.)
- İnsan (personel, ziyaretçi) davranışları: İnsan hata ve kusurlarından doğabilecek riskler. Bunlar kasıtlı veya kasıtsız olabilir.

Berlin Teknik Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada pasif koruma stratejileri belirlenirken aşağıdaki prodürlere dikkat edilmiştir:

- Koleksiyondaki objenin tarihsel gelişiminin analizi;
- Çevrenin tarihsel gelişiminin analizi;
- Mevcut bina gelişimi ile ilgili olarak çevredeki eğilimlerin analizi;
- Trafik durumuna ilişkin eğilimlerin analizi;
- Ekonomik gelişme ile ilgili eğilimlerin analizi;
- Tasarım iyileştirmeleri için fırsatların değerlendirilmesi;
- Tüm aşamaların raporlanması;
- Obje için gerekli olan şehircilik unsurlarını tanımlamak, çevrede korunacak bir alanın saptanması, süreç içinde komşu parsellerdeki gelişimin izin verilen bina yüksekliğinin sabitlenmesidir⁴.

Pasif koruma ve kontrol yöntemleri yapıya ve esere zarar vermeyen (tahrip etmeyen) kontrol, test ve izleme yöntemleri ile yönetmelik ve eğitim çalışmalarını kapsar. Laboratuvar ortamında ve konunun uzmanı kişilerce doğrudan objeye yapılan muamele “aktif koruma”yı, “aktif koruma”nın öncesinde ve sonrasında objenin taşınması, paketlenmesi, depolanması, bulunduğu ortamın nem, sıcaklık ve ışık değerlerinin düzenlenmesi ile bunların sürekli kontrolü ise “pasif (önleyici) koruma”yı oluşturur⁵.

3 Gunhild Myrbakk, “Mountain Vaults: A Thousand Years Perspective”, **World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council, “Libraries - A voyage of discovery”, August 14th - 18th 2005**, Oslo 2005, s. 1-7.

4 Preventive Measures In Environmental Protection
<https://www.icomos.org/monumentum/vol9/vol9-1.pdf> Erişim Tarihi: 01.09.2018.

5 Hande Kökten Ersoy, “Türk Müzeciliğinde Kanun, Yönetmelik ve İç Tüzüklerde Koruma(Ma)”, **Kuruluşunun 15. Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III Bildirileri 24-26 Eylül 1996**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1997, s. 168-175.

G.1 Saray ortamında bağıl nem ve sıcaklık izlemesi - Spot analiz (A. Kuzucuoğlu Arşivi)

6. Osmanlı Saraylarında Önceyici Koruma Önceyileri

Aslı eski Farsça'da srada (ev) olan sarây kelimesi X. yüzyıldan beri Türkçede de kullanılmaktadır. İslâm devletlerinde saray, hem hükümdarın ailesiyle birlikte yaşadığı özel alan hem de devlet işlerinin görüldüğü yer olarak ana merkez konumundadır ve genellikle dört eyvanlı bir avlu etrafında şekillenmiştir. Diğer bir yapılanma özelliği de kare veya dikdörtgen bir avlunun bir cephesini oluşturan binalar topluluđudur⁶. Osmanlı döneminde pek çok kasır, köşk, saray ve cami İstanbul'da ve çeşitli şehirlerde inşa edilmiştir. Osmanlı padişahları tamirat ve restorasyon amaçlı saraylara bütçe tahsis edilerek bunların ihyasını sağlamışlardır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin uhdesine geçen saray, köşk, kasır, müzeler ve tarihi fabrikalar korunmuştur. Hali hazırda Dolmabahçe ve Beylerbeyi Saraylarında sürekli restorasyon ekipleri bulunmaktadır. Saray bünyesinde bulunan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarına aktif ve pasif koruma yöntemleriyle müdahale edilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı'nın 12'nolu kararnamesiyle birlikte, TBMM uhdesinde bulunan görevler; yani saray, köşk, kasır, müzeler ve tarihi fabrikalar ile bunların bünyesinde yer alan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının tespitini, tasnifini, periyodik bakımını, muhafazasını, restorasyonunu, tanıtımını, yönetimini ve işletilmesini yapmak görevleri Cumhurbaşkanlığı yönetimindeki Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir.

6 Zeynep Ertuğ, "Saray", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 36, İstanbul 2009, s. 117-121.

Osmanlı döneminde de pasif koruma yöntemlerine çok önem verilmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan bambu bahçeleri ile zemin altında bulunan ıslak zeminlerin oluşturacağı riskler minimize edilmiştir. Bambu bitkisinin kökleri doğası gereği su ihtiyacı nedeniyle ıslak ve alüvyonlu zeminde en ideal bitki olarak seçilmiştir. Dış mekânlardaki süs havuzları olası bir yangın durumunda söndürmeye yönelik alternatif su kaynakları olarak kullanılmıştır.

Saray içleri ortamın nemli olması nedeniyle bu nemi bünyelerine çekebilecek, kuru olduğunda da bünyelerindeki nemi iç ortama verecek özellik (higroskopik özellik) taşıyan hasırlar döşemenin üzerine serilmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinden nadede hasırlar saraya getirilmiş, bunların tamirâtı için de personel görevlendirilmiştir.

G.2 Saray zemininin higroskopik özellikteki hasır ile kaplanması (A. Kuzucuoğlu Arşivi)

Osmanlı döneminde tüm pencerelerde Hereke kumaşından yapılan uzun perdeler bulunmaktaydı. Uygun olmayan ışık etkilerinden bu şekilde korunma sağlanıyordu. Ayrıca saray bahçelerine ışık kırıcı nitelikteki ağaçların dikilmesi diğer önlemlerden biriydi.

Yangınlara yönelik olarak da su kuyuları, büyük havuzlar ve süs havuzları alternatif su kaynakları işlevi görmekteydi.

7. Günümüzde Müze Saraylarda Önleyici Koruma Önlemleri

Saray müze ortamlarındaki koleksiyonlar ışık, sıcaklık, bağıl nem, toz ve hava kirlenmeleri gibi olumsuz etkiler nedeniyle tahribata uğrarlar. Koleksiyonların sürekli sergilenmesi sonucu bu olumsuz etkiler nedeniyle özellikle organik eserlerde çok

ciddi bozulmalar meydana gelir (renk değiştirme, bozulma, parçalanma, dağılma, kırılma vb.). Bilhassa, kuruma ve ıslanma dönülerinde eserlerin gerilme, büzülme ve gevşeme süreçlerinde bu bozulma daha da artar.

Dünya üzerindeki bazı müzelerde saraylarda komplike cihazlardan oluşan izleme ve kontrol sistemleri oluşturulmaktadır. Bunlardan biri Çin Qing Hanedanlığı'na ait Saray Müzesi'dir. Saray Müze yönetimi, kültürel mirasın yönetimini koordine edecek ve müzenin korunması için sistematik bir veri tabanı oluşturacak bir izleme merkezi açtı. İzleme yönetimi, çalışma kurallarının oluşturulmasını, teknik kriterleri uygulamayı, uyarı standartlarını sağlamayı, kültürel koruma için planlar yapmayı ve izleme ağını tamamlamayı içerir⁷.

Avrupa'daki saray müzelerin bazı iç mekânlarında ideal çevresel koşullar elektronik kontrollü sistemlerle sağlanmıştır. Bu sistemlerle koleksiyonlar için risk taşıyan ışık, uygun olmayan bağıl nem ve sıcaklık, toz gibi faktörler elimine edilmektedir. Almanya Berlin'deki Charlottenburg Sarayı'nın yedi sergileme salonundan dördünde kontrol sistemi kurulmuştur⁸.

Bu olumsuz risk parametrelerinden biri olan ışık etkilerine karşı Oslo Akershus Kalesi'nde bir eserin korunması, eserin önüne stor perde gelecek şekilde yapılmaktadır. Halen müze saraylarda da stor perde uygulaması yapılarak güneş etkileri azaltılmaktadır.

G.3 Oslo Akershus Kalesinde bir eserin korunması (solda), Beylerbeyi Sarayında stor perde uygulaması (sağda) (A. Kuzucuoğlu Arşivi)

7 Monitoring Center Established in Palace Museum to Protect Cultural Heritage <http://www.hnmuseum.com/en/aboutus/monitoring-center-established-palace-museum-protect-cultural-heritage> Erişim Tarihi: 05.09.2018.

8 Royal Sense of Space in the New Wing of Charlottenburg Palace in Berlin http://www.pc-control.net/pdf/012006/solutions/pcc0106_schloss_e.pdf Erişim Tarihi: 03.09.2018.

Müze saraylardaki koleksiyonların bu olumsuz risk parametrelerinden korunması için zaman zaman sergilemeden kaldırılarak dinlendirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber olası bir acil durum veya afette koleksiyonların ağır hasar alabileceği ya da tamamen yok olabileceği göz önünde alındığında dijitalleştirme suretiyle belgelemenin önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

Japonya'nın Nara kentindeki "İmparatorluk Saraylarının ve Tapınakların" bulunduğu alan sit alanı ve milli park haline getirilmiştir. Bu alan trafikten arındırılmıştır. Trafikte seyreden araçlardan salınan egzoz gazları hava kirliliğine neden olan kaynakların başında gelmektedir. Sanayileşme ile üretim tesislerinden ve trafikten kaynaklı gazlar, asit yağmurları şeklinde bina yüzeylerinde ciddi tahribat meydana getirmektedir.

Gazların içerdiği, sülfürdioksit ve yağışın etkileriyle oluşan asit etkileri bunun nedenidir. Japonya'da tarihi saray binalarının bulunduğu Nara ve Kyoto şehirlerinde sit alanları oluşturulmuş ve bu alanlarda trafik sınırlandırılmıştır

G.4 Nara'da trafikten arındırılan sit alanı (A. Kuzucuoğlu Arşivi)

Acil durum planlaması da önleyici korumanın bir parçasıdır. Bu nedenle aniden ve hızla gelişen acil durumlara yönelik "her zaman hazır müze-saray" ilkesiyle personeliyle, ekipmanıyla her zaman acil durumların üstesinden gelebilecek bir mekanizma da kurulmalıdır.

Periyodik tatbikatlarla bu hazır olma durumu test edilmelidir. Yeterli sayıda yangın dolapları, yangın söndürücüler, yangın algılama - söndürme sistemleri ve

yangınla mücadele ekipmanları tahribatsız ya da en az hasar verilerek müze- saray ortamına monte edilmelidir. Sağlık ve güvenlik işaretleri herkesin görebileceği yerlere asılmalı, çalışanlar ile ziyaretçiler uyarılmalıdır. Bu ekipmanların aylık sürelerle işlevini sürdürüp sürdürmediği de kontrol formlarıyla kayıt altına alınmalı, işlevini kaybettiyse hızlı bir şekilde önlemlerin tedariki yoluna gidilmelidir.

G.5 Viyana Schonbrunn Saray Müzesinde yangın söndürücünün tahribatsız olarak yerleştirilmesi ve işaretlendirilmesi (A. Kuzucuoğlu Arşivi)

8. Tartışma

Müze-saray ortamına olumsuz yönde etki edebilecek binlerce tehlike ve bunlardan kaynaklanabilecek yine binlerce risk bulunabilir. Bu risklere yönelik ayrı ayrı sınıflandırma yapılarak risk analizleri ile risklerin değerlendirilmesinin yapılması gerekir. Bu risklerin değerlendirilmesinde, yapı, obje ve koleksiyonların kırılganlığı belirlenip, bu tehlikelerin riske dönüşmesi durumunda olası kayıpların öngöröldüğü risk skorlaması yapılmalıdır. Daha sonra da bu skora göre önceliklendirme çalışması yapılmalıdır. Tüm risk parametrelerinin gözden geçirilerek en yetkin ve güncel risk yönetim tekniklerinin belirlenmesi bütçe, iş gücü ve zaman kayıplarını da önleyecektir. Tüm risklere karşı müze sarayların direncini artırmaya yönelik etkili bir risk yönetim ve acil durum yönetim stratejisine karar verilerek bu doğrultuda hızlı karar alma mekanizmalarının kurulmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Çalışma kapsamında hem ülkemizdeki hem de dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan müze-saray yapılarındaki önleyici koruma çalışmalarından örnekler verilmiştir. Bir karşılaştırma yapılacak olunursa Avrupa'daki müzelerin bazılarında iklimlendirme koşulları sağlanmış modern teknolojinin müze-saray yapısının bazı bölümlerinde kullanıldığı, acil durumlara yönelik sağlık ve güvenlik işaretlemelerinin konulduğu ve yangınla mücadele ekipmanlarının tam ve eksiksiz olduğu gözlenmektedir.

Müze-saray yapılarındaki koleksiyonlara yönelik önleyici koruma çalışmaları önemli olduğu gibi, çalışanların ve ziyaretçilerin de önleyici koruma kapsamında sağlık, güvenlik ve emniyet tedbirlerinin alınması gereklidir. Ülkemizde de 2012 yılında yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile müze-saray yapılarında iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimleri tahsis edilmeye başlanmış, tehlike ve risklere yönelik risk ve acil durum planlama çalışmaları yapılmaktadır. Milli saraylarımızda yangın önsezi sistemleriyle de yangın kontrolü tek bir merkezden kontrol edilmektedir.

9. Sonuç ve Değerlendirme

Saray müzeler mutlaka korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken eşsiz kültür mirasıdır. Bu nadide saraylar kimyasal, fiziksel ve biyolojik risk faktörlerinden etkilenecek kısa, orta ve uzun vadede bozulma sürecine girer. Bu nedenle her bir objeye yönelik spesifik önleyici koruma tedbirleri tanımlanmalıdır. Önleyici korumaya ayrılacak bütçeler, aktif koruma olan restorasyon bütçelerinin yanında oldukça düşük oranlarda kalmaktadır.

Yangın, deprem, fırtına, yıldırım ve sel / su taşkını gibi afetler için ve bunların ardından oluşabilecek ikincil afetler için de tedbirler öngörülmalıdır. Biyolojik risklere yönelik de fumigasyon, böcek kapanları, tütsüler gibi önleyici koruma önlemleri de alınmalıdır.

Hırsızlık ve vandalizme karşı güvenlik tedbirleri artırılmalıdır. Hem çalışanların hem ziyaretçilerin sağlığı açısından iş sağlığı tedbirleri ile can ve mal güvenliğini sağlayacak iş güvenliği tedbirleri de ciddiyetle alınmalıdır.

Çalışanlar risklere karşı riski yönetebilir duruma gelebilmeli, güvenlik ve acil durum kültürü farkındalığı ile risklerle mücadele kapasitesine sahip olmalıdırlar. Yetkililer ise hem bina hem de sahip oldukları koleksiyonlar açısından kültürel miras niteliğinde olan müze-sarayların korunması konusunda hassas ve konularının uzmanı olmalıdırlar.

Kaynakça/References

- ERTUĞ, Zeynep, “Saray”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 36, s. 117-121, İstanbul 2009.
- KÖKTEN ERSOY, Hande, “Türk Müzeciliğinde Kanun, Yönetmelik ve İç Tüzüklerde Koruma(Ma)”, **Kuruluşunun 150. Yılında Türk Müzeciliği Sempozyumu III, Bildirileri**, 24-26 Eylül 1996, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1997, s. 168-175.
- MYRBAKK, Gunhild, “Mountain Vaults: A Thousand Years Perspective, Libraries”, **World Library and Information Congress: 71th IFLA General Conference and Council, ”Libraries - A Voyage of Discovery”, August 14th - 18th 2005**, Oslo 2005 s. 1-7.
- PUTT, Neal, SLADE, Sarah, **Teamwork for Preventive Conservation**, ICCROM, Roma 2004, Monitoring Center Established in Palace Museum to Protect Cultural Heritage <http://www.hnmuseum.com/en/aboutus/monitoring-center-established-palace-museum-protect-cultural-heritage> Erişim Tarihi: 05.09.2018.
- Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı 12 Numaralı Kararnamesi. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180716-2.pdf> E.Tarihi: 09.09.2018.
- Preventive Measures In Environmental Protection <https://www.icomos.org/monumentum/vol9/vol9-1.pdf> Erişim Tarihi: 01.09.2018.
- Royal Sense of Space in the New Wing of Charlottenburg Palace in Berlin http://www.pc-control.net/pdf/012006/solutions/pcc0106_schloss_e.pdf Erişim Tarihi: 03.09.2018.
- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6331.pdf> Erişim Tarihi: 15.09.2018.

